

ДИОНИС – СИН НА ЗЕВС И СЕМЕЛА И БОГ НА ВИНОТО

Ирина Шопова

В края на XIX в. братя Шкорпил публикуват в Сборника за народни умотворения една старогръцка епиграма, намерена в Кутловица (дн. Монтана). Надписът е изчукан върху мраморен блок с размери вис. 0,15, шир. 0,57, деб. 0,30 м и днес се съхранява в АИМ – София, инв. № 143.

Текстът на надписа (IGBulg. II 480) гласи:

Τὸν Ζηνὸς Σεμέλης τε γλυκὺν γ[ό]νον ἀγλαόδωρον
Λήναιον τέχνης ἰδίης ἱερεὺς Σατορνεῖνος
σὺν φιλίῃ ἀλόχῳ Μάγνῃ δῶρον πανάριστον
Ἴσσανδῶν σπεῖρη ἱερατεύοντες ἔθηκαν.

Паметникът (Фиг. 1) е един от малкото метрични надписи от нашите земи, свързани с култа на Дионис. Според Геров (1954: 171, п. 277) надписът е от времето на северите, а според Велков и Александров (1994: 34) датировката е втората половина на II век.

Фиг. 1. Старогръцка епиграма от Монтана (IGBulg. II 480)

Допускам, че жрецът Σατορνεῖνος, който заедно със съпругата си е направил дар (πανάριστος δῶρον най-вероятно е бил статуя на бога) на култовото сдружение на малоазийските преселници в Монтана (σπεῖρη Ἴσσανδῶν), също е бил преселник от източните провинции и владеейки занаят с широко приложение (като каменоделство и скулптура), е успял да забогатее и да се

издигне до член на муниципалната аристокрация. Известно е, че преселниците от Изтока са съставлявали най-значителната част от по-заможните слоеве на градското население и през епохата на северите фамилияте с провинциален, предимно източен произход, добиват превес в състава на муниципалната аристокрация не само в големите градски центрове, но и в по-малките градове като *Municipium Montanensium* (Геров 1954: 141–143, 147–151).

Материалното благополучие на *Σατορνεῖνος* му е дало възможност да изпълнява функциите на жрец на Дионис, а поръчаният метричен надпис говори и за неговото относително по-високо ниво на образование и известно познаване на гръцката поезия, макар че самата епиграма като поетическо произведение не предизвиква особен интерес (Михайлов 1943: 7–9).

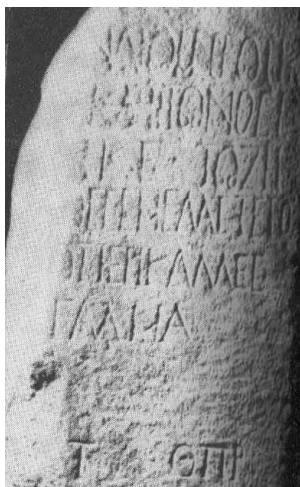
Богът е представен в текста на надписа като син на Зевс и Семела, даряващ великолепно дарове и носещ епитета *Λήναιος*. Според най-разпространения литературно обработен вариант на мита елинският бог Дионис е син на Зевс и Семела и е роден в Тива. Това е “вторият” Дионис съгласно по-късното митографско разяснение на Диодор (Фол 1991: 24). Беотийско-тесалийската версия за произхода на елинския бог, който няма нищо общо с “първия” Дионис-Загрей (Фол 1995: 96), е посочена най-напред от Хезиод (*Hes. Theog.* 940–942 /цит. по TLG/). Тя присъства в трите Омирови химни към Дионис (*Hymni Homerici. Fragmenta hymni in Bacchum*, 5–6; *In Bacchum*, 1–2 et 56–57; *In Bacchum* 1–2 /цит. по TLG/), както и в схолиите към *Hom. Il.* VI 130–132 (*Scholia in Homerum: Scholia in Iliadem*, VI 130–132 /цит. по TLG/). Прави впечатление, че един от Омировите химни към Дионис (*Hymni Homerici. In Bacchum*, 2 /цит. по TLG/) съдържа израз, назоваващ Дионис *Ζηνὸς καὶ Σεμέλης ἐρικυδέος ἀγλαὸν υἱόν*, който е доста близък до израза в епиграмата от Монтана. Може би това не е просто съвпадение, тъй като е известно, че в епиграмите често се откриват случаи на заемане или подражаване на формули, изрази или пасажии от старите поети (Михайлов 1943: 7–8), а стойността на Омировите химни като извор за митологични образи, мотиви и фабули е много висока (Богданов 1988: 22).

Образът на Дионис като син Ζηνὸς καὶ Σεμέλης присъства и в една епиграма от остров Тасос, датирана в началото на V в. пр. Хр. (IG XII 8, 356).

Употребата на епитета Λήναιος също е с доста “стара традиция”: възхожда към Ленеите, древния преддионисов празник в Атика (Фол 1991: 68), и е обяснен от Диодор (Diod. IV, 5, 1–2, 4–5 /цит. по TLG/) като едно от “многобройните прозвища, произтичащи от дейността” на Дионис и “различните обстоятелства около него”, и по-точно от “названието на коритото [*lenos*], в което се стъпка гроздето” (превод Алексиева 1998: 100).

Устойчивостта в употребата на епитета проличава и през римската императорска епоха. В един от запазените текстове в сбирката на Орфическите химни Дионис е Λύσιος и Λήναιος едновременно (Фол 1995: 103). Епитетът Λήναιος се среща и в анонимна епиграма (Anth. Graeca 9, 524 /цит. по TLG/), която съдържа доста от най-интересните епитети на бога, между които Διογενής и Σεμεληγενέτης.

И накрая трябва да се посочи една епиграма, намерена в югозападна България и датирана в 158 г. (IGBulg IV 2241), засвидетелстваща поставянето на статуя в чест на Дионис, който е син Ζηνὸς Σεμελᾶς и носи епитета Λήναιος (Фиг. 2).

Фиг. 2. Старогръцка епиграма от Югозападна България (IGBulg. IV 2241)

Смятам, че това разпространение на общи по своя произход възприятия сред по-образованата прослойка на градското население през II в. се дължи на преноса на един сравнително устойчив образ на елинския Дионис в тракийските земи, където той остава непроменен и през императорската епоха е засвидетелстван и епиграфски.

ЛИТЕРАТУРА

Алексиева 1998: Алексиева, М. Диодор Сицилийски. Историческа библиотека (превод под редакцията на П. Делев). – В: Христоматия по тракология. Том 2. София.

Богданов 1988: Богданов, Б. Двата извора на старогръцката словесност. – В: Хезиод: Теогония. Дела и дни. Омирови химни. С., 7–22.

Велков, В., Г. Александров 1994: Велков, В., Г. Александров. Монтана 2. Епиграфски паметници от Монтана и района. Монтана.

Геров 1954: Геров, Б. Романизмът между Дунава и Балкана от Хадриан до Константин Велики. Част втора. Продължение. – ГСУ ФФ, кн. XLVIII (1952/53).

Михайлов 1943: Михайлов, Г. Гръцките епиграми от българските земи. – ГСУ ИФФ, кн. XXXIX (1942/43).

Фол 1991: Фол, Ал. Тракийският Дионис. Книга първа: Загрей. София.

Фол 1995: Фол, Ал. Химните на Орфей. София.